

Dve významné výročia štátnej ochrany prírody

V roku 2006 si pripomíname hneď dve, pre štátnu ochranu prírody na Slovensku významné výročia, ktorými sú 55. výročie vzniku prvej odbornej organizácie ochrany prírody a 25. výročie vzniku prvej samostatnej odbornej organizácie štátnej ochrany prírody.

Prvá odborná organizácia ochrany prírody na Slovensku vznikla v rámci Pamiatkového ústavu (PÚ) v Bratislave, ktorý bol zriadený od 1. 1. 1951 na základe výnosu povereníka pre školstvo, vedu a umenie Ladislava Novomeského z 15. 3. 1951 č. 9864-I/5. PÚ bol následne vládny nariadením č. 112/1951 premenovaný na Slovenský pamiatkový ústav (SPÚ), ktorý od roku 1952 už disponoval samostatným oddelením ochrany prírody. Prvými odbornými pracovníkmi pre ochranu prírody boli lesník Ing. Milan Pacanovský, botanik RNDr. Ján Futák, zoológ RNDr. Ján Darola a postupne pribúdali ďalší. Je zaujímavé, že odborná organizácia ochrany prírody vznikla skôr ako bola štátna ochrana prírody na Slovensku uzákonená.

Dňa 18. 10. 1955 na zasadnutí SNR schválili zákon SNR č. 1/1955 Zb. SNR o štátnej ochrane prírody. Vlni sme si pripomenuli 55. výročie tohto významného medzníka v histórii slovenskej ochrany prírody, ktorý jej umožnil ďalší rozvoj už na pevnom právnom základe. Tento zákon v § 16 síce umožnil vytvorenie samostatného Ústavu na ochranu prírody, čo však bolo zmarené neskorším zákonom SNR č. 7/1958 Zb. SNR o kultúrnych pamiatkach, podľa ktorého bola pri Povereníctve školstva a kultúry (PŠaK) v roku 1958 zriadená spoločná odborná organizácia Slovenský ústav pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody (SÚPSOP).

Poslaním tohto ústavu na úseku ochrany prírody bolo hodnotiť, prípadne vypracovávať odborné podklady pre rokovania a rozhodovania orgánov štátnej ochrany prírody, poskytovať im odbornú a metodickú pomoc, organizovať a vykonávať výskum, prieskum, bádanie a dokumentáciu. Cieľom bolo zabrániť nepriaznivým vplyvom ľudskej činnosti do prírody ako celku, ale predovšetkým do jej častí ľudskou činnosťou ešte nedotknutých. Výskum, prieskum a dokumentácia mali byť predovšetkým zamerané na chránené časti prírody, biológiu chránených druhov organizmov, ako aj na prírodovedeckú dokumentáciu územia veľkých stavieb a priemyselných oblastí.

Z rozsiahlych aktivít SÚPSOP-u, ktorými naplňala svoje poslanie, spomeňme aspoň niektoré. Prvou koncepciou ochrany prírody vypracovanou v novom ústave koncom roka 1958 bola „Koncepcia práce oddelenia ochrany prírody a krajiny SÚPSOP so zreteľom k súčasnému kádrovému vybaveniu pracoviska“. V roku 1959 vypracovali

perspektívny plán úloh oddelenia ochrany prírody do roku 1965, v ktorom sa objavujú už aj návrhy na CHKO a národné parky (Pieniny, Nízke Tatry, Roháče a Liptovské Tatry, Babia hora a Oravská priehrada, Veľká Fatra, Malá Fatra, Stratenská hornatina, Strážovská hornatina). V pláne na rok 1960 je nosnou úlohou dobudovania sústavy chránených území a častí prírody, plánovaná bola aj spolupráca v rámci projektu vodného diela Wolfstal, ako aj koncepcia ochrany prírody pre projekt úpravy krajinného prostredia v povodí rieky Morava. V roku 1971 SÚPSOP vydal knižne zoznam chránených území a prírodných výtvorov Slovenska, v roku 1978 atlas chránených rastlín a neskôr aj atlas chránených živočíchov. V rokoch 1976 – 1978 sa končilo spracovávanie materiálu „Preventívne opatrenia ochrany prírody“ pre jednotlivé okresy a následne sa začali vypracovávať „Územné priemety ochrany prírody“ pre každé veľkopoľné chránené územie. Počas existencie SÚPSOP-u sa na základe spracovaných návrhov podarilo dosiahnuť vyhlásenie CHKO Slovenský raj (1964), CHKO Malá Fatra (1967), PIENAP (1967) – stal sa organizačnou zložkou TANAP, CHKO Slovenský kras (1973), CHKO

RNDr. Ján Futák (1914 - 1980), jeden z prvých pracovníkov ochrany prírody na SPÚ

Emblém ÚPSOP

Veľká Fatra (1973), CHKO Vihorlat (1973), CHKO Malé Karpaty (1976), CHKO Muránska planina (1976), CHKO Východné Karpaty (1977), po dlhej príprave Národný park Nízke Tatry (1978), ďalej CHKO Horná Orava (1979), CHKO Biele Karpaty (1979) a CHKO Štiavnické vrchy

(1979). Pri Správe CHKO Malá Fatra v Gbeľanoch bola v roku 1979 vytvorená prvá Škola ochrany prírody. SÚPSOP vydával odbornometodický a informačný dvojmesačník *Pamiatky a príroda* (vychádzal aj po zániku ústavu, do roku 1989) a od roku 1961 vedecký zborník *Československá ochrana prírody*, neskôr len *Ochrana prírody* (vychádza dodnes). V edícii smerníc a metodických pokynov vydali 6 metodických pokynov, v čom pokračovali aj následnícke organizácie. SÚPSOP si vytvoril rozsiahle kontakty s externými pracov-

Ing. Milan Hirš (1919 - 1978), vedúci úseku ochrany prírody a zástupca riaditeľa SÚPSOP

níkmi, vedeckými inštitúciami i partnerskými odbornými organizáciami.

Riaditeľa SPÚ Júliusa Šveda po vzniku SÚPSOP vystriedal Ing. arch. Ján Hraško, ktorý ústav riadil od 1. 3. 1959 do 1. 3. 1966, potom bol do 31. 12. 1976 riaditeľom Ing. arch. Ján Lichner a za ním od 1. 1. 1977 Ing. Michal Jurka. Oddelenie ochrany prírody spočiatku tvorilo 6 odborných pracovníkov. Vedúcim oddelenia sa stal Ing. Milan Pacanovský po politicky vynútenom odchode jeho predchodcu Ing. Edgara Hoška (po politickej rehabilitácii v roku 1968 sa do SÚPSOP-u vrátil), v roku 1966 sa stáva vedúcim úseku ochrany prírody Ing. Milan Hirš a po jeho smrti v roku 1978 bol do tejto funkcie menovaný Ing. Jozef Benko, CSc. Personálna vybavenosť úseku ochrany prírody sa postupne rozvíjala, v tomto smere bola štedrá najmä druhá polovica 60. rokov minulého storočia. Pracovalo tu mnoho vynikajúcich odborníkov, ktorí sa stali uznávanými autoritami.

V roku 1959 sa ústav presťahoval z priestorov Slovenského národného múzea (SNM) na Vajanského nábreží v Bratislave do obvodovej časti rekonštruovaného Bratislavského hradu, v druhej polovici 60. rokov minulého storočia bol úsek ochrany prírody dočasne umiestnený v prenajatých priestoroch (tzv. chata) na Búdkovej ceste, s dokumentáciou ešte v SNM, potom bol opäť v hradnom areáli, odkiaľ ho v roku 1980 premiestnili do Lamača.

V roku 1960 zriadili pri KNV krajské pamiatkové správy, resp. krajské strediská štátnej pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody (KSŠPSOP) v Bratislave, Banskej Bystrici a Prešove, ku ktorým v roku 1968 pribudla Mestská správa pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody (MSPSOP) v Bratislave. Po zrušení KNV v roku 1969 boli KSŠPSOP spolu s dovtedajšími dvomi správami CHKO (Slovenský raj a Malá Fatra) oddelimitované k SÚPSOP-u. V tom čase mal úsek ochrany prírody (centrum) už 62 pracovníkov a na vonkajších pracoviskách ich bolo 39, čo predstavovalo dovtedajšie maximum. Po roku 1970 zriadili ONV v 22 okresoch okresné pamiatkové správy (OPS), v ktorých po roku 1977 figuroval už aj pracovník pre ochranu prírody. Krajské strediská SÚPSOP-u sa od 1. 1. 1978 opäť vrátili do riadenia novovzniknutých KNV a po integrácii

OPS do krajských organizácií v rokoch 1983 – 1984 sa z KSŠPSOP stali **Krajské ústavy štátnej pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody** (KÚŠPSOP) s personálne dobre vybaveným úsekom ochrany prírody.

Po zániku povereníctiev a vzniku ministerstiev v roku 1968 sa ochrana prírody spolu so SÚPSOP-om dostala do riadenia Ministerstva kultúry SSR (MK SSR), na Správu múzeí, pamiatok a ochrany prírody, riaditeľom ktorej bol Milan Rybecký. Vedúcim nového oddelenia ochrany prírody sa stal Ing. Ivan Cibulec.

Separatistické tendencie v ochrane prírody pretrvávali prakticky od roku 1956. Podľa návrhu „Konceptie zefektívnenia mechanizmu štátnej ochrany prírody na Slovensku“ z roku 1968 okrem **Slovenského ústavu ochrany prírody** (SÚOP) s 5 strediskami mala vzniknúť aj **Ústredná správa chránených území a častí prírody**, ako aj **Fond pre ochranu a zveladenie prírody** a pri SNR **Výbor pre ochranu a tvorbu životného prostredia**. Realizácia tejto koncepcie narazila na problémy, v roku 1968 vznikol pri SÚPSOP-e len Útvar starostlivosti o chránené územia a prírodné tvory. V roku 1973 SÚPSOP vypracoval dokument **Rozvoj štátnej ochrany prírody v SSR**, v ktorom okrem **Štátneho ústavu ochrany prírody** (ŠÚOP) a **Ústredia starostlivosti o chránené územia** navrhli zriadiť aj **Štátnu inšpekciu ochrany prírody** a **Vládny výbor pre ochranu prírody**, avšak ani tieto zámery sa nepodarilo uskutočniť. Poslednou šancou na osamostatnenie ochrany prírody bolo vypracovanie „Návrhu na organizačné usporiadanie ústredných odborných organizácií štátnej ochrany prírody v SSR“ a v júli 1979 spracovaného „Návrhu na zriadenie Ústredia štátnej ochrany prírody v Bratislave“.

Ústredie štátnej ochrany prírody (ÚŠOP) bolo zriadené rozhodnutím ministra kultúry SSR č. 623/1981-22 zo dňa 6. 4. 1981 s účinnosťou od 1. 7. 1981. Táto prvá samostatná odborná organizácia ochrany prírody vo vtedajšom

Ing. Lubomír Huňa, CSc. (1930 – 1998), námestník riaditeľa ÚŠOP pre ochranu prírody

Československu vznikla teda práve pred 25 rokmi a v čase 30. výročia vzniku prvej odbornej organizácie ochrany prírody na Slovensku. Sídlo ÚŠOP-u sa stal namiesto Bratislavy Liptovský Mikuláš, pretože v tom čase nebolo možné vytvárať nové organizácie, čo sa vyriešilo včlenením ochrany prírody do už existujúcej organizácie, ktorou bola **Správa slovenských jaskýň** (SSJ) v Liptovskom Mikuláši. ÚŠOP mal 29 organizačných zložiek, rozmiestnených takmer vo všetkých okresoch. Súčasťou boli

okrem SSJ vtedajšie veľkolebné chránené územia (okrem TANAP a PIENAP), **Stredisko rozvoja ochrany prírody** (SROP) v Bratislave, **Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva** (SMOPaJ) v Liptovskom Mikuláši, **Škola ochrany prírody** v Gbelanoch a neskôr vzniknuté prvé **Informačné stredisko ochrany prírody** v Štefanovej. Riaditeľom ústredia sa stal dovtedajší riaditeľ SSJ Ing. Anton Lucinkiewicz, ktorý túto organizáciu viedol po celý čas jej existencie. Jeho námestníkom pre ochranu prírody bol Ing. Lubomír Huňa, CSc., predtým dlhoročný riaditeľ prvej slovenskej CHKO Slovenský raj.

Hneď po vzniku ÚŠOP-u v Liptovskom Mikuláši sa riešili priestorové problémy sídla organizácie odkúpením budovy na Hodžovej ulici, ktorá si však vyžiadala nákladnú rekonštrukciu s nadstavbou. Ďalším problémom bolo získanie kvalifikovaných odborných pracovníkov, čo sa tiež postupne podarilo vyriešiť, takže po čase sa ÚŠOP stal plnohodnotnou ústrednou odbornou organizáciou ochrany prírody. Počas 11-ročnej existencie ÚŠOP-u nastal prudký rozvoj sústavy chránených území podľa v roku 1981 schváleného „Projektu budovania siete chránených území v SSR do roku 2000“, zriaďovali sa správy nových CHKO (Poľana, Záhorie), prekategorigovali sa niektoré CHKO za národné parky (Slovenský raj, Malá Fatra), vykonávali sa inventarizácie chránených území, ich revízie, zabezpečovala sa praktická starostlivosť o chránené územia i stromy, v neposlednom rade sa naplňal aj „Program budovania náučných chodníkov a náučných lokalít na chránených územiach v SSR“. Pokračovalo sa tiež v územných predmetoch ochrany prírody a vydávaní monografií veľkolebných chránených území, od roku 1982 začal vychádzať odbornometodický a informačný spravodajca **Chránené územia Slovenska** (vychádza dodnes). Zabezpečovalo sa, samozrejme, aj mnoho iných úloh.

Od roku 1990 prechádza ochrana prírody z odvetvia kultúry do rezortu životného prostredia, predstaviteľom ktorého bola najprv Slovenská komisia pre životné prostredie (SKŽP) a od roku 1992 Ministerstvo životného prostredia SR (MŽP SR). V roku 1990 boli na krátku dobu delimitované od KNV úseky ochrany prírody KÚŠPSOP v Bratislave, Banskej Bystrici a Prešove k ÚŠOP ako jeho strediská. Rovnako boli delimitované aj správy CHKO, ktoré boli dovtedy v riadení ONV (Kysuce, Ponitrie, Cerová vrchovina, Strážovské vrchy). Prvýkrát v histórii sa ocitli všetky vtedajšie odborné organizácie ochrany prírody okrem TANAP a PIENAP v jednej spoločnej organizácii.

Dôsledkom revolučných zmien po roku 1989 bolo nedomyslené, a teda nezodpovedné rozbitie ÚŠOP-u, ktorý zaniká v roku 1992. Po odčlenení SSJ a SMOPaJ, rozhodnutím ministra – predsedu SKŽP č. 348/92-I zo dňa 2. 3. 1992 vzniklo z trosiek ÚŠOP od 1. 4. 1992 deväť menších právnych subjektov: **Slovenský ústav ochrany prírody** (SÚOP) v Bratislave, **Stredisko štátnej ochrany prírody** (SŠOP) v Bratislave, Nitre, Banskej Bystrici, Liptovskom Mikuláši a v Prešove, ďalej to boli **Správa NP Nízke Tatry** v Banskej Bystrici, **Správa NP Malá Fatra** v Gbelanoch a **Správa NP Slovenský raj** v Spišskej Novej Vsi. K strediskám boli pri-

Ing. Anton Lucinkiewicz, riaditeľ ÚŠOP

členené príslušnej správy CHKO. Okrem národných parkov sa uvedené organizácie ochrany prírody od 1. 7. 1993 stali súčasťou **Slovenskej agentúry životného prostredia** (SAŽP). Rozhodnutím ministra životného prostredia z 27. 12. 1995 s účinnosťou od 1. 3. 1996 bola zriadená **Správa národných parkov SR** (SNP SR), ktorá združovala a koordinovala správy všetkých vtedajších národných parkov okrem TANAP a PIENAP. Nová samostatná odborná organizácia ochrany prírody s celoslovenskou pôsobnosťou **Štátna ochrana prírody SR** (ŠOP SR) vznikla 1. 7. 2000 z odčlenených útvarov ochrany prírody vrátane správ CHKO od SAŽP a zo správ jednotlivých národných parkov po zrušení SNP SR. ŠOP SR v súčasnosti pozostáva z ústredia v Banskej Bystrici a 25 organizačných útvarov, z čoho je 9 správ národných parkov (TANAP, PIENAP, NP Nízke Tatry, NP Slovenský raj, NP Malá Fatra, NP Muránska planina, NP Poloniny, NP Slovenský kras, NP Veľká Fatra), 14 správ CHKO (Vihorlat, Malé Karpaty, Východné Karpaty, Horná Orava, Biele Karpaty, Štiavnické vrchy, Poľana, Kysuce, Ponitrie, Záhorie, Strážovské vrchy, Cerová vrchovina, Latorica, Dunajské luhy) a 2 Regionálnych správ ochrany prírody a krajiny (RSOPK) v Bratislave a Prešove, ktoré dohromady pokrývajú celé územie Slovenska. V súčasnosti sa ochrana prírody a krajiny vykonáva diferencovane v 5 stupňoch ochrany podľa ustanovení zákona č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny.

Naznačený vývoj organizačnej štruktúry štátnej ochrany prírody za 55-ročné obdobie od vzniku prvej odbornej organizácie poukazuje na jeho zložitost, pričom časté organizačné zmeny neprospešovali stabilite, prehľadnosti ani odbornej výkonnosti pri zabezpečovaní ochrany prírody. Dlhšie obdobia bez výraznejších zmien najmä počas existencie SÚPSOP a ÚŠOP pozitívne vplývali na všestranný rozvoj štátnej ochrany prírody, a preto ich možno hodnotiť kladne.

(Zdroje: Burkovský, J.: História uzákonenia štátnej ochrany prírody na Slovensku. Chránené územia Slovenska, B. Bystrica, 2005, 65: 45 – 47; Klinda, J.: Environmentalistika a právo. Ministerstvo životného prostredia SR, Bratislava, 1998, s. 535 – 537; Stockmann, V.: Slovenský ústav pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody – I. časť Ochrana prírody Slovenska, B. Bystrica, 2004, 3: 2 – 3.; Stockmann, V.: Slovenský ústav pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody – II. časť Ochrana prírody Slovenska, B. Bystrica, 2004, 4: 2 – 3.)

Ing. Július Burkovský
Ing. Viliam Stockmann, CSc.